Prevarani sokoli

Naslov: Prevarani sokoli
Avtorja: prof. dr. Ivan Čuk in doc. dr. Aleks Leo Vest

Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2018
Uredila: doc. dr. Tamara Griesser Pečar, dr. Damjan Hančič
Recenzenta: dr. Jože Dežman, ddr. Igor Grdina
Fotografija na naslovnici: Kragulj, fotograf: Matej Vraničar
Likovna oprema in priprava za tisk: Inštitut Karantanija
Prevod: Metka Čuk
Lektorirala: Marica Maver
Angleški prevod: Metka Čuk, MA Linguistics
Tisk: Nonparel d. o. o.

Naklada: 500 izvodov

Ljubljana 2018

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"19"
061.2:796(497.4)(091)

ČUK, Ivan, 1961-
Prevarani sokoli / Ivan Čuk, Aleks Leo Vest ; [prevod Metka Čuk].
- 1. ponatis. - Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2018

ISBN 978-961-93925-8-4
1. Vest, Aleks Leo
296905216

Ivan Čuk
Aleks Leo Vest

Prevarani sokoli

»VERJAMEMO SAMO TISTO,

KAR JE NAPISANO S KRVJO.«

Franjo Lubej

Vsebina

Zahvala xi

Spremna beseda, dr. Tamara Griesser-Pečar xvii

Uvod 1

Tyrševa načela sokolstva 13

Sokolsko delovanje v obdobju med obema svetovnima vojnama 17

Pravila Jugoslovanske sokolske zveze iz leta 1924 17

Pravila Sokola Kraljevine Jugoslavije (SKJ) 1930 20

Zakon o ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije 23

Statut o organizaciji in poslovanju Sokola Kraljevine Jugoslavije 24

Pravilnik sokolskega društva 25

Pravilnik Odbora za sokolsko politiko 26

Politično delovanje članov SKJ med obema svetovnima vojnama 28

Uradni predstavniki sokolov v letu 1941 34

Zadnji sestanek starost in načelnikov SKJ in dogovori o podpori kralju pred drugo svetovno vojno 36

Številčno stanje slovenskih sokolskih žup,

društev, čet 1. januarja 1941 39

Ruski Sokol v Kraljevini Jugoslaviji 40

Pravni vidiki Zakona o ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije 6. aprila 1941 – 8. julija 1945 45

Scenarij komunistične revolucije 49

»Levo krilo« Sokola 57

Sokol I – Tabor 69

Izvori »demokratizacije« Sokola 72

Pravi sokolski patriotizem 74

Slovenski klerikalizem 74

Napad na Sokola 76

Odgovor Sokola 77

Vaditeljsko delo 79

Socialna sestava vaditeljstva 84

Marksistično-komunistična ideologija 90

Komsomolska vzgoja 94

Taborski proces 107

Življenjepisi sokolov-komunistov, udeleženih pri Taborskem procesu 121

Borba za ljubljansko župo 144

Vdor komunistične partije v Sokol Kraljevine Jugoslavije 157

V boj za uničenje Sokola 159

Načrt za komunistični prevzem Sokola 166

Prehod iz komunističnega internacionalizma v navidezno nacionalni komunizem, prilagojen sokolski ideji 173

Strategije in način delovanja komunistov za prevzem Sokola 176

Dejavnost komunistov v sokolski organizaciji v skladu z navodili komunistične partije 213

Slovenski komunisti v odnosu do sokolskega članstva 213

Pričetek širjenja komunistične ideologije v Sokolu 214

Pričetek komunističnega delovanja v Sokolu 216

Vidnejši komunisti med sokoli v ljubljanski župi 220

Vidnejši komunisti med sokoli v novomeški župi 235

Vidnejši komunisti med sokoli v kranjski župi 238

Vidnejši komunisti med sokoli v celjski župi 241

Vidnejši komunisti med sokoli v mariborski župi 244

Maks Nahlik, nosilec komunistične ideje med sokoli v Ljubljani 248

Komunistično razdvajanje sokolov: primer Maribor Matica 254

Vojaško urjenje sokolske mladine pod vodstvom partije 255

Komunistično prevzemanje sokolskega tiska: primer Murska Sobota 256

Komunisti razdvajajo sokole zaradi državnih volitev: primer Bled 256

Komunist Martin Mencej s ponarejeno sokolsko izkaznico med sokoli 258

Sokoli tarče komunistov tudi izven društva 259

Komunistična partija dodatno vzgaja izbrano sokolsko mladino v Vzajemnosti 266

Komunistični slog pisanja Franceta Lubeja, Zorana Poliča in Josipa Rusa 273

Komunisti o komunističnem delovanju pri sokolih 275

Dogajanje med II. svetovno vojno 281

Zadnji zapis sokolov pred odhodom v ilegalo: primer Sokol Spodnja Šiška 281

Nemške okupacijske oblasti ukinejo sokolska društva 281

Italijanske okupacijske oblasti ukinejo sokolska društva 282

Sokolski svet in Sokolska legija 284

Uradni odnos sokolov do OF 287

Osvobodilna fronta 293

Levo krilo Sokola ali komunistično krilo Sokola 299

Dr. Viktor Murnik 309

Komunistično krilo Sokola se pod vodstvom Rusa staplja s KP 310

Prilaščanje in prevzem sokolske pomoči 326

Komunisti organizirajo sokole v OF 328

Komunisti oz. skojevci predstavljajo Sokola v OF 335

Komuniste, člane Sokola Ribnica, vabita v OF komunistična simpatizerja Rus in Lubej 337

Komunisti prevzemajo OF in sokole: primer partijskega dela Notranje Gorice 338

Sokoli, OF in KP v Logatcu 341

Lažna utvara o slovenski vojski 345

Vključevanje sokolov v partizansko vojsko 364

Sokol že mori sokola brata za ideale revolucije 370

V VOS niso bili samo komunisti 390

»Sokoli« postanejo komunisti med ii. svetovno vojno in po njej 393

Medvojni komunisti »sokoli« 393

Skoraj vsi sokoli v partizanih postanejo komunisti 395

Pričevanja medvojnih komunistov – sokolov 399

Narodnozavedni 399

Simpatizerji ideje komunizma 404

Vzgajani v komunizem 408

Prepovedi in ukinitve Sokola 427

Ukinitev Sokola v »osvobojeni« Sloveniji 427

Vabilo 428

Navodila sokolskega vodstva za sklicanje sokolskih delegatov za Slovenijo 429

Izjava 429

Pooblastilo 430

Potrdilo 430

Zbor 431

Resolucija z zborovanja sokolstva 436

Štafeta kralja Petra ii. Karađorđevića postane štafeta mladosti 447

Sklep 451

Uporabljene kratice 465

Viri 467

Seznam objavljenih dokumentov in fotografij 475

Imensko kazalo 479

Povzetek 499

Summary 505

Zahvala

Prepoznavanje elitnih posameznikov, ki sodijo v del narodove zavesti, so si v obdobju po drugi svetovni vojni prilastili politiki in komunistično usmerjeni zgodovinarji. S prikrivanjem in sprevračanjem resnice so ustvarili mit »očetov naroda« in jih kot take pripoznali. Slovenski narod je zgodovinsko nastajal v srečnih okoliščinah, saj so v preteklosti narodovo zavest ključno oblikovali posamezniki, ki so jih odlikovale visoke moralne vrednote in človeška širina. V območju telesne kulture so bili to predvsem pripadniki Sokola, ki so odigrali ključno zgodovinsko vlogo pri oblikovanju narodne zavesti, moralne, telesnovzgojne in obrambne sposobnosti slovenskega naroda. Že stavek dr. Viktorja Murnika »Slovenec sem in kdo je več«, izrečen leta 1903 na zletu ob štirideseti obletnici ustanovitve Južnega Sokola, pa igranje slovenske himne Naprej zastava slave na otvoritvi svetovnega prvenstva v orodni telovadbi leta 1913 v Parizu pričajo o pomenu sokolstva za narodno zavest.

Med sokoli izstopa osebnost dr. Viktorja Murnika, osebnost človeka, ki je s svojim strokovnim delom, narodno zavestjo in moralno avtoriteto bistveno vplival na razvoj sokolstva pri nas. Osebnost in delo dr. Viktorja Murnika jasno kažeta, kdo je bil oče naroda na področju telesne kulture, in nedvoumen je tudi odgovor na vprašanje: »Ali si dr. Viktor Murnik posmrtno zasluži nagrado Stanka Bloudka

ali pa si Stanko Bloudek posmrtno zasluži nagrado dr. Viktorja Murnika«.

Tako sva za nastanek te knjige dolžna zahvalo predvsem osebnosti dr. Viktorja Murnika, ob tem pa tudi Borutu Trekmanu in dekanu Fakultete za šport dr. Milanu Žvanu, saj sta nama omogočila dostop do Murnikove zapuščine in njen javni prikaz. Da knjiga ustreza kriterijem zgodovinske znanstvene metodologije, gre zahvala dr. Tamari Griesser-Pečar, dr. Jožetu Dežmanu in ddr. Igorju Grdini. Hkrati se zahvaljujeva vsem tistim prijateljem in znancem, ki so iz vrednot NOB ustvarili verske dogme in vsak pogovor o njih razumeli kot napad na svojo vero. Zaradi njihove neomajne prepričanosti, da so komunistični ateisti, ki pristajajo zgolj in samo na znanstveno resnico, sva jim ustregla in pristopila k pisanju knjige na znanstvenih temeljih. Še posebej pa se zahvaljujeva vsem tistim, ki ljubijo resnico in so s svojim delom prispevali k izidu te knjige.

Dr. Ivan Čuk

Dr. Aleks Leo Vest

Spremna beseda

Slovenska polpretekla zgodovina je prežeta z različnimi skonstruiranimi miti – političnimi miti –, ki so komunističnim strategom po vojni služili za konsolidacijo svoje politične usmeritve. Racionalni argumenti in dokazi pri tem stopajo popolnoma v ozadje. Prikazi so črno-beli in ne poznajo nobene diferenciacije, v veliki meri pa so popolni falzifikati. Delno so politični miti nastajali že med vojno. Primer za to je mit o »beli« in »plavi gardi«, ki se je tako prijel, da se izraza, ki sta izposojena iz ruske revolucije, še danes uporabljata v vsakdanjem življenju in publicistiki. Angela Vode, dolgoletna komunistka, ki so jo izključili iz partije, ker je bila kritična do pakta Hitler-Stalin, je v svojih spominih zapisala, kako je Aleš Bebler, pravnik in predstavnik Komunistične partije Slovenije (KPS), pojasnil stališče komunistov Črtomirju Nagodetu, ustanovitelju Stare pravde: »*Bela garda ‹mora› biti, ker jo potrebujemo. Če je ne bodo ustvarili klerikalci, jo bomo morali organizirati sami.*« Nagode je takrat spoznal, tako Vodetova, »*da so komunisti ‚potrebovali' belo in plavo gardo, da bi lahko uničili vse, ki se niso uklonili njihovi nadvladi. Šlo je tudi za prevzem oblasti, kjer ne sme biti komunistom nihče na poti, ki bi mislil s svojo glavo, pa tudi korita niso hoteli z nikomer deliti.*«[1]

Povojna komunistična oblast v Sloveniji je določila 22. julij za dan vseslovenske vstaje proti okupatorju. Tudi to je

1 Vode, *Skriti spomin,* ur. Alenka Puhar, Nova revija, Ljubljana 2004, str. 70–71.

bil politični mit, ki je služil strategiji oblasti. Dejansko na ta dan leta 1941 ni bilo nobene vstaje, takrat je namreč slovenski komunist obstrelil slovenskega orožnika. Po osamosvojitvi se 22. julij ni več praznoval. Prav tako brez vsake vsebine pa je tudi 27. april, ki je bil od 1948 do osamosvojitve (razen v letih 1958-1968) dan Osvobodilne fronte (OF), danes pa se praznuje kot dan upora. Tudi ta praznik ne ustreza zgodovinski resnici, ker na ta dan leta 1941 še ni bilo OF in tudi komunistična stran se še ni organizirala proti okupatorjem.

Slovenska Komunistična partija (KPS) je bila kot del jugoslovanske Komunistične partije (KPJ) sekcija Kominterne in kot taka zaveznica Hitlerjeve Nemčije. Nemčija in Sovjetska zveza (SZ) sta namreč na isti strani začeli drugo svetovno vojno. Nemčija je napadla Poljsko 1. septembra, SZ pa 17. septembra 1939. Sledili so napadi na druge države. Pa ne samo to, SZ je celo pomagala nemški vojni industriji. Nemčija sama je namreč imela izredno malo surovin, in ker je njena vojna industrija bila od teh odvisna, uvažati pa jih ni mogla zaradi angleškega bojkota, je SZ vse surovine, ki jih ni prispevala sama, uvažala za Nemčijo iz celega sveta. Poleg gospodarskih pogodb sta državi sklenili tudi še dva pomembna sporazuma: pakt Hitler-Stalin (tudi pakt Ribbentrop-Molotov, imenovan po zunanjih ministrih, ki sta ga podpisala) 23. avgusta 1939, dober mesec pozneje pa še Mejni in prijateljski sporazum. Oba sporazuma sta vsebovala tajni protokol, v katerem sta si državi razdelili ozemlja drugih držav. V skladu s temi pogodbami je Moskva zapovedala komunističnim strankam, da naj se borijo proti imperializmu – in ne fašizmu. Šele ko je Nemčija 22. junija 1941 napadla tudi SZ, je SZ pristopila na stran zahodnih zaveznikov. Posledično je bil naenkrat v ospredju boj proti fašizmu, boj proti imperializmu pa je bil potisnjen v ozadje.

Ta preobrat so po zahtevi Moskve morale izpeljati vse partijske organizacije, vključene v Kominterno.

Ko je Nemčija 6. aprila 1941 napadla Jugoslavijo, KPS (KPJ) ni organizirala upora proti okupatorju. V Sloveniji je bila pod taktirko KP 26. aprila 1941 (in ne 27. aprila) ustanovljena »Protiimperialistična fronta« (PIF), ki ni bila naperjena proti okupatorjem, temveč, že ime samo to pove, proti angleškim, francoskim, ameriškim imperialistom – tudi proti nemškim in italijanskim, kadar so se tudi v očeh komunistov izkazali za imperialiste, kar pa okupatorji v njihovih očeh niso bili – in proti domači *„kapitalistični gospodi“*, ki se je *„zatekla pod angleško imperialistično okrilje.«* Edvard Kardelj, glavni ideolog KPJ, je še leta 1944 na Rogu razlagal: »*Vojna med Anglijo in Nemčijo od leta 1939 do 1941 je bila imperialistična, torej krivična. S Hitlerjevim napadom na Sovjetsko zvezo in z zvezo z Anglijo in SZ se je karakter vojne spremenil. Vojna med Anglijo in Nemčijo je postala pravična.*« Razlagal je tudi: »*Fašizem je samo izraz imperializma. Zato tudi ni glavni strateški sovražnik in je važen izključno le za taktiko proletariata.[...] glavni sovražnik proletariata je ostal imperializem.*«[2]

Po napadu Nemčije na SZ, ko se je situacija spremenila in je bilo v interesu SZ, da se preusmeri v boj proti okupatorju, se je PIF iz taktičnih razlogov preimenovala v Osvobodilno fronto (OF), vendar je cilj ostal isti: revolucija in prevzem oblasti. Takrat je napočila priložnost, ki jo je imel v mislih Kardelj oktobra 1940, ko je v Zagrebu napovedal, »*da bodo šli komunisti v oborožen odpor proti okupatorju samo, če bodo imeli možnost za revolucijo in če bo v interesu Sovjetske zveze.*«[3]

2 Vida Deželak-Barič, »Osvobodilni boj kot priložnost za izvedbo revolucionarnih ciljev“, *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1995, št. 1.2, str. 144–146.

3 *Peta zemaljska konferenca KPJ, Izvori za istoriju SKJ*, Beograd 1980, str. 204.

Po vojni so torej komunisti hoteli zbrisati začetke druge svetovne vojne, torej zavezništvo SZ in komunistov z Nemčijo, pa seveda tudi dejstvo, da vse do nemškega napada na SZ niso organizirali upora proti okupatorju. Nastal je mit, da so komunisti še isti mesec, ko so si okupatorji razdelili Slovenijo, ustanovili OF in s tem začeli organizirati boj proti okupatorju. Po osamosvojitvi se zato slavi 27. april kot »dan upora«.

To pa ni edini mit v zvezi z OF, kot nazorno razkriva študija Ivana Čuka in Aleksa Lea Vesta o prevaranih in zlorabljenih sokolih. Izredno natančno na podlagi številnih arhivskih dokumentov in pričevanj prikazujeta prehod t. i. »levih« (imenovali so se tudi »napredni« ali celo »demokratični«) sokolov v KPS. Do sedaj je veljalo kot neizpodbitno dejstvo, da so bile ustanovne skupine PIF (oz. OF) poleg KPS še deli krščanskih socialistov, »levi« sokoli in levi intelektualci. Študija postavlja prav udeležbo sokolov pod vprašaj. Ustanovni član PIF Josip Rus, ki je postal prvi predsednik Izvršnega odbora OF, namreč ni imel prav nobene funkcije ali pooblastila, da nastopa v imenu sokolov. Uradno so sokolski predstavniki bili staroste ter njihovi namestniki, pa tudi tajniki žup in Jugoslovanske sokolske zveze. Vse to Rus ni bil. Vidna člana sokolskega društva *Sokol I - Tabor,* kot sta bila Zoran Polič in Franjo Lubej, je že leta 1939, pred ustanovitvijo PIF, na t. i. Taborskem procesu, izključilo društveno disciplinsko sodišče. Avtorja prideta do ugotovitve: »*Sokolsko društvo Sokol I – Tabor je nedvomno tisto žarišče, iz katerega je bila vodena aktivnost ilegalnih nosilcev širjenja marksistično – komunistične ideologije med sokoli.*«[4] Rusa takrat niso mogli izključiti, ker ni bil včlanjen v *Sokol I - Tabo*r, temveč v *Sokol III - Bežigrad*. V obtožnici je navedeno, zakaj so jih izključili, namreč ker »*gre za ustvaritev razdora v sokolski organizaciji, ki ga pripravljajo eksponenti tajnih sil.*«[5] Čeprav so se izogibali direktnemu poimenovanju komunistov, je bilo vsem jasno, koga so imeli v mislih. Po izključitvi v Ljubljani se izključeni niso včlanili v nobeno drugo društvo, župo ali zvezo Sokola. Potem naj bi sestavili nekak »ilegalni odbor Sokola«, kar pa ni bilo predstavništvo zveze Sokolov ali žup, bilo je nič drugega kot prilagajanje delovanju ilegalne KPS.

4 Poglavje »Sokol I – Tabor«.

Izključeni sokoli so kršili načela sokolstva, ki jih je formuliral češki umetnostni zgodovinar in soustanovitelj prvega telovadnega društva v Pragi Miroslav Tyrš. Prvo telovadno društvo Sokol je namreč nastalo leta 1862 v Pragi, kot protiutež nemškemu Turnvereinu, leto dni pozneje pa je po češkem zgledu nastal v Ljubljani Južni Sokol, ki je bil sicer prepovedan 1867, že 1868 pa je bil ustanovljen Ljubljanski Sokol. Tyrševa načela, ki jih je v slovenščino prevedel prvak slovenskega sokolstva Viktor Murnik, so bila osnova sokolstva in nedeljiva celota, temeljila pa so na štirih temeljih vzgoje: narodno, demokratsko, telesno in moralno. Po Tyrševih načelih so sicer sokoli lahko bili različnih političnih prepričanj, dejansko jih najdemo v različnih političnih skupinah, vendar je večina pripadala liberalnemu taboru. Zato ker so liberalci prevladovali, je katoliški tabor ustanovil svojo organizacijo, namreč Orel. Med diktaturo Aleksander-Živković so bila decembra 1929 razpuščena vsa telovadna društva, ki se niso hotela vključiti v na novo ustanovljeno vsedržavno združenje „Sokol Kraljevine Jugoslavije“, med njimi tudi katoliško telovadno združenje „Orel“.

5 Študija to zelo nazorno predstavlja v poglavju o Taborskem procesu, str. 107